KETTEN EGY KÖNYVRŐL

A modern vidéktudományok geográfiai alapjai. Gondolatok Michael Woods *Rural* című könyvéről

WOODS, Michael: *Rural.* Routledge, New York, 2011. 340

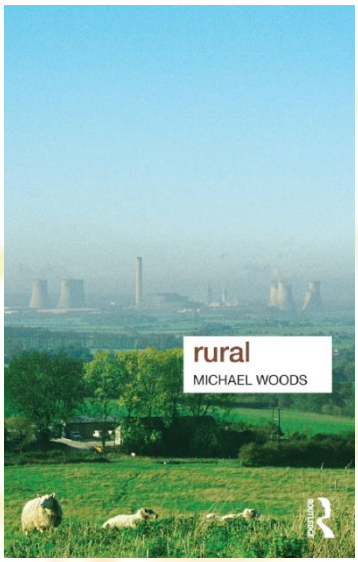

Az elmúlt időszakban újabbnál újabb, a vidéktudományokkal (*rural studies*), és ezek részeként a vidékföldrajzzal (*rural geography*) foglalkozó nemzetközi és hazai szakkönyvek jelentek meg. Az említett szakirodalmak egy része azonban inkább számos szerző által írt, alapvetően enciklopédikus jellegű kézikönyvnek, tanulmánykötetnek tekinthető. Természetesen ezek a tudományos művek is igen értékesek, azonban az ilyen szakirodalmak – a szerkesztők integráló igyekezetei ellenére – sem tükrözik, tükrözhetik teljesen egy adott szerző vagy akár a szerkesztők gondolkodásbeli szintézisét. Ugyanis óhatatlanok az egyes résztanulmányok közötti kisebb-nagyobb szemléletbeli eltérések. Michael WOODS angol nyelven írt, a modern vidéktudományok témájában megjelent, Magyarországra és az európai posztszocialista országokra vonatkozóan is tanulságokkal szolgáló könyve viszont nem csupán a szakkönyv jelleg, de a szerzői szintézis minősége alapján is kiküszöböli az „enciklopédikusság", a tanulmánykötetek törvényszerűen bekövetkező, jelzett hátrányait és korlátait.

A szerző egy, mindenki által közismert tény fontosságát emeli ki a műve legelején: a vidéki területek fontos erőforrásokat nyújtanak az emberiség számára. A világ lakosságának közel fele vidéki besorolású területeken él, illetve a vidéki terek élőhelyet biztosítanak a vadon élő, illetve a házi- és haszonállatoknak és növényeknek egyaránt. A vidéki terek továbbá az élelmiszertermelés fő színhelyei, és megújuló, illetve nem megújuló energiaforrásokat is nyújtanak. A vidéki társadalmak fontos hivatása a globális világ trendjével ellentétben, hogy megőrizzék és ápolják a helyi/népi hagyományokat. A vidék fontos feladata természetközeliségéből fakadóan rekreációs lehetőségeket is nyújtani a vidéken és a városban élők számára egyaránt, mely révén sajátos találkozások és kikapcsolódás helyszíneve válhat. Ugyanakkor a vidéket gyakran a szegénységgel, elmaradottsággal azonosítják, mely a térséget kutatók és a kormányzatok többsége szerint felzárkóztatásra, „modernizálásra" szorul. Ezért – hangsúlyozza Woods az egész könyvben – a vidéken zajló cselekvések, folyamatok és azok összefüggései csak komplex szemlélettel érthetők meg. Tanulmányozásuk kulcsfontosságú, értékeik megőrzése és a vidéki tájak fejlesztése az egész emberiség érdekében áll.

Woods *Rural* című könyvéből átfogó képet kaphat az olvasó a világ vidékeinek jelenlegi és múltbéli helyzetéről, az e térségekben bekövetkezett változásokról. A szerző „komplex

módon" mutatja be a vidéket, amire már a kötet címéből is következtethetünk, hiszen az csupán annyi, hogy „Rural". Ez azt sugallja az olvasó számára, hogy a vidék egészéről széleskörű ismereteket kaphat a kötetből. A szerzőnek, ahogy említi, nem célja a különböző nézőpontok, folyamatok részletekbe menő bemutatása. Ezért ez a könyv leginkább azoknak az olvasóknak ajánlható, akik át szeretnék látni a vidéken zajló globális folyamatokat, és azokról átfogó képet szeretnének kapni.

A kötet először áttekinti a vidékkutatás jelenlegi helyzetét, illetve előrevetíti azokat a témákat és megközelítéseket is, amelyek a jövőben a vidékföldrajzi kutatások középpontjában állhatnak majd. Az olvasó megismerkedhet a vidékről alkotott különböző „képekkel", a közel fél évszázada folyó diskurzusok, különböző fejlesztési paradigmák történeti fejlődésével, sőt azok alkalmazási lehetőségeivel a vidékföldrajzban. Mindezekhez kapcsolódva a valós gyakorlatban lejátszódó folyamatokat és azok hatásait a szerző globális szinten tárgyalja. A „globális Észak" (az USA-ból és Nyugat-Európából), illetve a „globális Dél" országaiból (például Afrikából, Ázsiából, továbbá Latin-Amerika és Óceánia gazdaságilag szegényebb országaiból) hozott sokoldalú esettanulmányokkal (úgynevezett szövegdobozokban elhelyezve) színesíti és támasztja alá mondanivalóját. A különböző országokból való példákat összeveti egymással, és rendre felhívja a figyelmet arra, hogy ugyanazok a folyamatok másképpen zajlanak le az egyes országokban, hiszen eltérő társadalmi-gazdasági közegébe ágyazódnak be ugyanazok jelenségek. Az országok összehasonlítását viszont nehezíti, hogy azokban különböző szinten állnak a vidékkutatások. Talán ebből fakadóan a szerző sajnos szinte egyáltalán nem hoz példákat az európai posztszocialista régióból. Ennek egyik fő oka lehet, hogy erről az országcsoportól kevés angol nyelvű, a könyv témájába vágó szakirodalom jelent meg. Az említett államok vidéki tereinek változásai így nem kerülhettek bele ennek az átfogó célú könyvnek a vidékről alkotott nézeteinek globális kontextusába.

A könyv szerkesztése logikus, a fejezetek jól épülnek egymásra, illetve számos visszautalással is találkozunk, mely segít az összefüggések megértésében. A könyv kilenc fejezete egy-egy vidéki aspektust jár körbe. A fejezetek címei különösen rövidek és céltudatosan fogalmazottak. Például az *Imagining the rural* fejezetben a vidékképekről olvashatunk vagy a *Consuming the rural* című fejezet a vidék fogyasztásáról szól.

Woods az első fejezetben bemutatja HALFACREE[52] háromszög-modelljét, mely alapján sajátos módon fűzi össze a fejezeteket, hangsúlyozva a vidék különböző aspektusainak létét és összefüggéseit (1. ábra). Több fejezeten keresztül ismerkedhetünk meg az így megjelenített három oldal különböző földrajzi összetevőivel, azok összefüggéseivel, sőt a vidéket érintő eltérő politikai perspektívákkal.

Az *Imagining the rural* című fejezetben arról olvashatunk, hogy az idő múlásával hogyan változott a közbeszédben a vidékkép, annak mely elemeit kutatták elsősorban, és azok hogyan váltak megismerhetővé. Woods leírja a gyarmatosítók és az őslakosság eltérő vidékképeinek egymásra hatását, majd azok „összemosódását" egyfajta hibrid vidéki tájképpé. A középkortól eredezteti az „elképzelt pusztai idill és „anti-idill" ellentétét. A vidék elképzelésekről alkotott másik megközelítés során episztemológiai kérdéseket vet fel. Ezen belül a vidékről alkotott leírásokról, média-megjelenésekről és sokféle vidéki diskurzusról olvashatunk. A szerző szerint a vidék számszerű lehatárolása nagyon sokféle lehet, és emellett a média vidékről alkotott befolyásoló hatása (pl. filmek), illetve a vidéki élet megtapasztalása éppúgy hatnak a vidékképre, mint a vidéki lakosoktól szerzett kérdőíves vagy interjús felmérések eredményei. Végül kulcsfontosságúnak tartja a város–vidék kapcsolatokat és azok sokféle megközelítését.

A következő három fejezet a vidéki gazdasági tér jellemzőit vázolja fel. Megismerkedhetünk a vidéki adottságok „kinyerésének" fontosságával. Ehhez kapcsolódóan a „vidék fogyasztásával" (abban az értelemben, hogy a városi társadalom, mint a vidéki tér egyes elemeinek általános fogyasztója jelenik meg), illetve a vidék fejlesztési lehetőségeivel. A vidék gazdasági kihasználása kapcsán a szerző számos példa segítségével kifejti, hogy a különböző kapitalista termelési módok alapján hogyan zsákmányolták ki a vidéki erőforrásokat. A rurális

erőforrásokat maximálisan kihasználó kapitalizmus jellemzőit és hatásait Kalifornia példáján mutatja be.

1. ábra. A vidéki tér háromszög modellje (Forrás: HALFACREE* alapján WOODS)

Sajátos kép rajzolódik ki a vidéki termelés és fogyasztás kettősségének elemzéséből. Ennek keretében a vidék „árucikké válásáról", eladhatóságáról ír, melynek kulcseleme az egyre népszerűbb vidéki turizmus. Woods kifejti: azokban a vidéki térségekben, amelyekben elindult a turizmus, a vidékiek a mezőgazdaságról a turisták kiszolgálására tértek át, s ennek következtében szinte átalakult a vidéki táj és az élet is.

A vidéki tájnak az érzékszerveinkre való hatásáról is értekezik. A vidéki táj megtekintése, a vidéki nyugalom, a „csend hallgatása", a vidéki ízek megkóstolása, mind a vidéket járó turisták átélésének fontos tényezője, amiket rendre igényelnek és befolyásolnak is. A vidék termeléséről és fogyasztásáról szóló fejezetek azt hangsúlyozzák, hogy a vidéki erőforrásoknak a külső piacokon és helyben is eladhatóknak kell lenniük, hozzájárulva a vidéki gazdaság fejlődéséhez. Nem minden vidéki térség tud persze élni az ezekhez szükséges a külső, vagy belső kommunikációval. Ezek a térségek a fejlődésük érdekében segítségre szorulnak, és a kormányzatok általában igyekeznek is előmozdítani azt.

WOODS a vidéki térségek fejlesztési lehetőségeiről, módszereiről, azok fejlődéséről is ír. Két fő fejlesztési stratégiával ismerkedünk meg részletesen. Az egyik a fejlődést lineáris folyamatnak tekinti, elsősorban kívülről jövő segítségre számító modernizációs stratégiával, illetve a másik, az endogén, a belső erőforrásokra építkező, állami szerepvállalást mérséklő fejlesztési stratégiával. Ezekre példákat is hoz az USA-ból, Nyugat-Európából és a globális dél egyes országaiból, hangsúlyozva az erőteljes különbségeket (itt tűnik fel különösen az európai posztszocialista állambeli példák hiánya). Woods nem csak a stratégiákat, azok eltérő elveit, majd a gyakorlatban való megvalósulásuk jellemzőit sorakoztatja fel, de azok hibáira is felhívja az olvasó figyelmét. A vonatkozó kritikai megjegyzései nagyon erőteljesek.

A vidéki élet „megtapasztalásai" során a szerző megismerteti az olvasót az ott folyó élet mindennapi megvalósításának rejtelmeivel. Kiemeli a vidéki szegénységet, illetve a vidéki közösségek változásának problémáit, a viselkedési jellemzőket, különösen a kívülről érkezőkkel szemben, valamint az ott történő letelepedés és az elvándorlás hatásait. A vidék „megvalósítása" című részben közel hozza az olvasót a vidéki közösségekhez. Ír a vidéki közösségek cselekvéseken keresztüli megerősödéséről, a különböző rendezvényekről, ahol találkozni tudnak a közösségek tagjai, akik ezáltal mélyebben azonosadnak az múltból öröklött szokásaikkal és

* HALFACREE, Keith: From dropping out to leading on? British counter-cultural back-to-the-land in a changing rurality. *Progress in Human Geography*, Sage Publications 2006/6, 309-336

ragaszkodnak saját kultúrájukhoz. A vidéki kocsmák példáját ugyancsak megemlíti, amelyek fontos közösségi találkozóhely-funkciót is betöltenek.

A kötet utolsó fejezetei a vidék úgynevezett politikai megközelítéseinek fontosságára hívják fel a figyelmet. A különböző vidéki tevékenységek (például önkormányzás, mezőgazdaság, turizmus) fontos szabályozási kérdéseiről szerezhetünk ismereteket. Olvashatunk arról, hogy a központi kormányok hogyan avatkozhatnak be a vidék irányításába, s általában milyen érdekek mentén teszik ezt. Értékeli a liberális és a neoliberális politikai beavatkozások által okozott változások gyökeresen eltérő logikáját, azok működési korlátait, illetve hatásait, több kontinensről hozott példán keresztül. A szerző nem csak a gazdasági szabályozást értékeli, hanem a vidéki környezet megőrzésének fontosságát, a tájvédelmet is.

A könyv zárófejezete kísérletet tesz a vidéki térségek újradefiniálására. Erre a 21. században lezajló, új, a vidéket érintő változások és kihívások miatt van szükség. Felhívja a figyelmet a globalizáció vidéket érintő különböző hatásaira, mint a gazdaság, a migráció, a kultúra globalizálódása. Ennek hatására az a szintézis születhet meg az olvasóban is, hogy a vidéki térségek minden változását az ott zajló folyamatok kapcsolatainak és kölcsönhatásainak rendszerében kell mindig vizsgálnunk, csak ez segítheti azok megértését és átlátását. A globális klímaváltozástól a helyi erőforrások közös kihasználásáig minden változás érinti és befolyásolja a vidéket is.

A szerző végül személyes hitvallást tesz a vidékkutatás fontossága mellett. Hangsúlyozza: a vidékföldrajz művelése sokszínűségével egyszerre vonz, inspirál, de néha kifejezetten nehéz is. E sajátos üzenetek miatt is ajánlható a könyv a vidékkel foglalkozó szakembereknek, tervezőknek, fejlesztőknek, és persze egyetemi hallgatóknak, de a vidék iránt általában érdeklődők számára egyaránt. Egyszóval mindazoknak, akik át szeretnék látni a globális vidék változóban lévő helyzetét, amit megkönnyít, hogy a kötet gazdag angol szókincsű ugyan, de nyelvezete világos és könnyen érthető.

Tóth Bettina, Szeged

Vidékről és városról

A város és vidék éles elkülönítése talán az egyik legtartósabb gondolat a történelemben. A vidéki helyek megkülönböztetése szinte állandó, s pozitív és negatív tartalmak kapcsolódnak hozzá. Leggyakrabban a vidéket, mint a városokat kiszolgáló, nyersanyag- és élelmiszertermelő területként szokták megjelölni. A város és vidéke szókapcsolat a vidéki terek városokkal szembeni alárendeltségének egyik legjobb kifejezője. Ehhez párosul a vidék elmaradottsága, amely szintén meghatározó a vidék diskurzusokban. Ezzel szemben, a vidék összetettségét mutatja az is, hogy a meghatározó negatív képzetek mellett legalább olyan mértékben és régóta jellemzője a vidéknek az idill, amely a történelem során többször reneszánszát élte. Talán már az olvasó is érzi, hogy a vidék rendkívül sokféle tartalommal bír, az folyamatos változásban van. A könyv szerzője, WOODS már rögtön a könyv bevezetőjében felteszi a kérdést, hogy valóban releváns-e még a vidék ilyen felületes, leegyszerűsített bemutatása? Könyvének célja éppen a vidék bonyolultságának ismertetése. Ennek érdekében a legfrissebb nemzetközi vidékföldrajzi munkákra támaszkodik művében, széles körből válogatva a tudományos eredményeket. Könyvének további kiemelt célja, a mai világszintű kihívásokra, úgymint a klímaváltozás, a szegénység, az élelmiszerproblémák és a biodiverzitás csökkenésének kérdéseire reflektálni. A vidéknek e nehézségek megoldásában kulcsszerepet vizionál, s kötetében a jelenlegi kutatások ilyen irányú kiterjesztését és a jövőbeli vidékkutatók e kutatásokba való bekapcsolását indítványozza.